

ДИСТАНЦІЙНА СИСТЕМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ СВІТУ: СТАНОВЛЕННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті визначено засади запровадження системи дистанційного навчання в Україні та світі, дана характеристика різних її моделей і форм організації.

Ключові слова: вища освіта, кореспондентське навчання, дистанційне навчання.

I. Вступ

Сьогодні Україна після більш ніж 20 років складних політичних і соціально-економічних перетворень вступила в новий етап трансформації економіки. Проте, незважаючи на певні досягнення на макроекономічному рівні, економічне зростання в країні відбувається на застарілій технічній і технологічній базі, повільно впроваджуються інноваційні досягнення в практику діяльності суб'єктів господарювання. Разом з тим, Україна має значний потенціал для системного розвитку, зокрема, багаті природні ресурси, високий інтелектуальний розвиток населення, значний потенціал фундаментальних досліджень тощо. Умовою використання цих чинників економічного зростання є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, спроможних до створення та реалізації нововведень як головного фактора успіху в конкурентній боротьбі підприємства, регіону, країни. За останнє десятиріччя значно зростає увага державних органів до системи вищої освіти: відбувається модернізація освітньої галузі, розробка стратегії її трансформації. У прийнятій Національній доктрині розвитку освіти України визначено стратегічні аспекти діяльності вищої школи впродовж перших десятиліть нового століття. Нова модель демократично-законотворчих реформ передбачає розвиток різних форм організації навчання у вищій школі, при цьому значна увага зосереджена на розвитку дистанційної та безперервної освіти, що потребує подальшого обґрунтування основних засад її впровадження.

У зарубіжних країнах стан і перспективи розвитку дистанційної освіти досліджували Д. Андерсен, С. Віллер, Т. Едвард, Р. Клінг та ін. Педагогічне та інформаційне забезпечення дистанційного навчання окреслювали у своїх наукових доробках Д. Мюллер, А. Огур, Д. О'Роурке, Д. Парриш, Р. Філіпс та ін.

Праці російських учених В. Зінченка, В. Колмогорова, Г. Татарчука, Е. Скибицького, А. Хутірського та інших лягли в основу нормативних документів і федеральних програм з дистанційної освіти, що забезпечило їм високу якість. У дослідженнях розроблено теоретичні аспекти дистанційної освіти щодо комплексного підходу до формування територіальних і корпоративних мереж дистанційної освіти та їх інфраструктури.

Питання теорії та практики дистанційного навчання вітчизняні науковці досліджують у кількох напрямках. Зокрема, наукове дослідження дистанційної професійної освіти проводили В. Биков, М. Михальченко, Л. Лещенко, В. Олійник, П. Таланчук, О. Третяк та ін. Процес індивідуалізації особистісно орієнтованого навчання аналізується в доробках С. Гончаренка, І. Зязюна, Г. Костюка, В. Моляко, Н. Побірченко, В. Рибалки та ін. Місце Інтернет-технологій у системі вищої освіти визначено в наукових працях І. Клименко, К. Корсака, В. Кухаренко, Т. Олійник, Н. Сиротенка та ін.

Враховуючи кризові умови сучасної економіки України, недофінансування системи вищої освіти, лишається осторонь системних наукових досліджень розкриття проблеми впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчальне середовище дистанційної освіти, системний підхід до забезпечення унормованості її організації.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити досвід впровадження дистанційного навчання у вищій школі в країнах світу та визначити основні засади його розвитку в Україні.

III. Результати

З часу підписання Болонської декларації відбувається процес модернізації національної освітньої системи відповідно до європейського рівня. Як зазначає М. Степко, "... така система освіти створює для людини можливість вибору навчальної програми відповідно до своїх розумових здібностей та потреб. Фактично це є передумовою ство-

рення в Україні системи освіти протягом усього життя, важливим елементом якої є підсистема освіти дорослих. Вона покликана забезпечити громадянам можливість здобути освіту будь-де, у будь-якому віці, за будь-якою навчальною програмою” [1, с. 74].

У цьому контексті об'єктивними умовами самореалізації особистості в професійній діяльності є, в першу чергу, доступність необхідного освітньо-інформаційного середовища. Крім того, потрібне не стільки озброєння людей готовими знаннями, скільки способами їх здобуття та практичного застосування. На сьогодні це можливо за умов активізації навчання як провідного принципу освітнього процесу, державного стимулювання процесів упровадження сучасних ідей і технологій у систему освіти, які вбирають прогресивні зарубіжні та вітчизняні психолого-педагогічні здобутки. Саме наукова база та досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій сприяють розвитку дистанційного навчання, що в Україні, як і в цілому у світі, активно приходить на зміну традиційним формам навчання.

Вплив на діяльність вищих навчальних закладів справили економічні чинники, зміни у виробництві, зв'язку, транспорті, технологіях у домінуючих галузях тощо. Уже на початку переходу індустріального суспільства до інформаційного ринок праці потребував більше спеціалістів з вищою освітою, почали занепадати масові робітничі професії, з'являлися нові, які були малочисленними ще в ХХ ст. Тому в більшості країн світу наприкінці минулого століття сектор вищої освіти та його державного регулювання зазнав значних змін щодо законодавства, фінансування, кадрового забезпечення, контролю якості, змісту та методів навчання, відкритості, інтеграції тощо.

Наукове обґрунтування запровадження дистанційної освіти проводилось фахівцями та науковцями різних сфер діяльності. Зокрема, у своїх дослідженнях Я. Нейманов проводить аналіз економічної ситуації в Європі, стратегії розв'язання соціально-економічних проблем за допомогою освіти. На його думку, європейська вища освіта стає більш прагматичною та все більше орієнтується на ринок праці. Головною метою її розвитку окреслено освіту та навчання, що доступні кожному протягом усього життя. При цьому основною формою її організації є дистанційна та безперервна освіта [2, с. 136–137].

Ідея освіти на відстані в принципі не є новою. Вона виникла з усвідомлення суспільством необхідності навчання без відриву від професійної діяльності все більшої кількості людей. Концепція освіти на відстані розроблялась у двох напрямках: через сис-

тему заочної освіти та систему кореспондентського навчання.

Прообразом саме дистанційного навчання було кореспондентське навчання у країнах Європи більш ніж 50 років тому. Започаткування та становлення кореспондентського навчання розпочалось у таких країнах Європи, як Великобританія, Голландія, Греція, Ісландія, Іспанія, Латвія, Німеччина, Норвегія, Румунія, Туреччина, Франція, а також в країнах Північної Америки: Канада, США. Ця форма й донині існує – яскравим прикладом її використання в сучасних умовах в Україні є Європейська школа кореспондентського навчання (ЄШКО).

Активно розвивалось і заочне навчання: в Радянському Союзі воно було запроваджено наприкінці 1920-х рр. З 1938 р. існувала Міжнародна рада із заочної освіти. Нові обставини (збільшення попиту на освіту) і нові можливості (комп'ютеризація, нові інформаційні технології, телекомунікації тощо) дали змогу перевести навчання на відстані на якісно інший рівень – була сформована база для розвитку дистанційної освіти (навчання). З початку 80-х рр. ці дві форми об'єдналися, а міжнародна рада отримала у 1982 р. нову назву – Міжнародна рада із заочної та дистанційної освіти. Її головний офіс знаходиться в м. Осло, Норвегія.

Варто зазначити, що в наукових дослідженнях одночасно використовуються два поняття – “дистанційна освіта” та “дистанційне навчання”. Дистанційне навчання в системі вищої освіти розглядається як альтернатива (або доповнення) заочної та денної форм навчання та їх запровадження в навчальний процес. За визначенням Т. Волбуєвої, дистанційне навчання трактується як “взаємодія викладача і студента між собою на відстані, що відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) і реалізовані особливими засобами Інтернет-технології або інші засоби, які передбачають інтерактивність”. Дистанційна ж освіта трактується як “освіта, реалізована за допомогою дистанційного навчання” [3, с. 241].

Піонером застосування дистанційного навчання (ДН) став заснований у 1969 р. Відкритий університет Великобританії – навчальний заклад нового типу, світовий лідер у галузі дистанційної освіти⁴. Навчання проводиться переважно за “кейс”-технологією ДН. Кожному студенту видається в постійне користування кейс із навчальною літературою, програмно-методичним забезпеченням, довідниками, компакт-дисками, аудіо-та відеокасетами. Вимоги до рівня, обсягу

⁴ Сьогодні заклад має близько 100 філіалів, у тому числі три в Україні: м. Київ, м. Одеса, м. Кам'янець-Подільський

та якості знань і вмінь випускників ставлять відповідно до Британських професійних стандартів компетентності менеджера.

Пізніше в університетах Азії, Африки, Америки та Європи були створені відкриті віртуальні університети та університети, які поєднували традиційне та дистанційне навчання.

ДН широко розвивається за кордоном, зокрема у США, Японії, Австралії та західноєвропейських країнах. В останні роки ця форма навчання активно впроваджується в Російській Федерації та в країнах Балтії.

Моделі ДН та системи їх державного регулювання в зазначених країнах відрізняються між собою та формуються з урахуванням економічних, політичних і соціокультурних особливостей тієї чи іншої країни.

Так, модель ДН США характеризується формуванням віртуальних університетів, які використовують передові інформаційні, комп'ютерні та мережні технології. Значну роль у розвитку та фінансуванні ДН у США відіграють комерційні структури, що прагнуть підвищити рівень кваліфікації своїх співробітників. При цьому у США не існує єдиної системи державного контролю дистанційної освіти, оскільки дистанційні курси пропонуються не тільки державними, а й приватними вищими навчальними закладами.

Європейська ж модель ДН, навпаки, характеризується більшим державним втручанням в організацію навчального процесу взаємною акредитацією вищих навчальних закладів, високоякісними стандартами освіти, відкритим характером університетів, що дає студенту можливість вибирати вищий заклад освіти і перелік навчальних дисциплін. Особливо цей процес посилюється після укладання Болонської декларації. Фінансування ДН здійснюється переважно урядами європейських країн. На сьогодні ДН у вищих навчальних закладах Європи стало повсякденною практикою. Найбільш відомими в галузі відкритої дистанційної освіти стали такі вищі навчальні заклади, як Національний університет дистанційної освіти (Іспанія), Відкритий університет Нідерландів, Дистанційний університет Хагена (Німеччина) та ін.

З метою надання якісної інформації з питань ДН було започатковано персональні сайти, інформативність яких забезпечується не лише посиланнями на сайти світових центрів ДН, а й регулярними оглядами новин у галузі дистанційної освіти й анонсами спеціалізованих навчальних програм. Для того, щоб застосувати дистанційні курси та інші засоби ДН, створюються локальні центри навчання, які здійснюють сервісну підтримку й інспекторський нагляд.

ДН розвивається також в інших регіонах світу. В Японії ДН розвивається в межах загальної стратегії "довічного навчання" й

використовується, як правило, для підвищення кваліфікації фахівців [4]. Прикладами мега-університетів, які інтенсивно розвивають ДН, є Китайський телеуніверситет (Китай), Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді (Індія), Університет Пайманоро (Іран), Корейський національний відкритий університет (Корея), Університет Південної Африки (ПАР), Відкритий Університет Сукотай Тампаріат (Таїланд), Університет Анадолю (Туреччина). Звертає на себе увагу той факт, що в країнах Близького Сходу і Центральної Америки, де рівень освіти населення найбільш низький і технічна оснащеність навчального процесу недостатня, розвиток дистанційного навчання помітно відстає від розвитку дистанційного навчання в інших регіонах [5, с. 38–60].

Важливо зазначити, що ДН розвивається не тільки в рамках національних систем освіти, а й окремими комерційними компаніями з переважною орієнтацією на підготовку у сфері бізнесу. Більшість із цих освітніх систем набагато випереджають системи, створені в університетах, як за складністю, так і за кількістю. Сьогодні значна кількість компаній переглядають статус освітніх підрозділів у своїх структурах. Керівництво підприємств все більше розглядає інвестиції в навчання на рівні з інвестиціями в науково-дослідні розробки. Традиційна система навчання, що передбачає відволікання службовця на визначений період від робочого місця, і отже, веде до збитків для компанії, стає все більш непопулярною. Великі підприємства часто мають підрозділи, філії в усьому світі й навчають персонал у різних країнах. Крім того, навчання проходить швидкими темпами, щоб не стримувати процес впровадження та реалізації нових товарів на ринку. Послуги з навчання персоналу надаються одночасно з появою нових розробок підприємства. Це призводить до децентралізації навчання, що здійснює підприємство. Воно дає змогу уникнути переміщення персоналу в центр навчання і тим самим одержати вигоду у часі, економію витрат на транспорт і відволікання персоналу від роботи. Таким чином, використання ДН – це шанс для великого підприємства забезпечити швидке впровадження на ринок нових товарів в умовах постійної модернізації виробництва.

Для українського споживача використання інформаційних ресурсів Web-сайтів дистанційної освіти США та Європи утруднено через мовні бар'єри, термінологічну невідповідність у галузі освіти, деякі відмінності в підходах до проблем освіти в цілому. Виходячи із цього, певний інтерес становить ознайомлення із системою ДН в Росії. Шляхи розвитку дистанційного навчання в Росії визначаються ухваленою у 1995 р. Держкомітетом Російської Федерації з вищої освіти

Концепцію створення й розвитку єдиної системи дистанційної освіти. Сьогодні в Росії визначилися три основних напрями розвитку системи дистанційного навчання: адаптація зарубіжного досвіду до російських умов; створення центрів дистанційного навчання, що працюють на базі власних технологій; експорт дистанційних освітніх послуг. Проводиться ознайомлення педагогічної спільноти України з теорією та практикою дистанційної освіти в Росії.

Нерівномірність розвитку інфраструктури Росії призвела до суттєвих розривів у забезпеченні населення освітніми послугами. Надзвичайно гостро стоїть питання забезпечення шкіл, особливо сільських, вчителями-предметниками, спостерігається великий розрив у якості вищої освіти між столичними і периферійними вузами тощо. З огляду на це для Росії з її величезними територіями та нерівномірною щільністю населення дистанційна освіта дійсно є стратегічним напрямом вирішення освітніх завдань держави [5, с. 60–70].

Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався значно пізніше, ніж у країнах Західної Європи і здійснювався за несприятливих умов. По-перше, рівень інформатизації українського суспільства значно нижчий від рівня країн Заходу. По-друге, незначна увага приділяється нормативно-законодавчому забезпеченню ДН. Одним з кроків у розвитку ДН стала Постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2003 р. № 1494 “Про затвердження програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки”, якою визначалися заходи, які слід здійснити для виконання цієї програми, комплексну програму популяризації ДН в Україні, нормативно-правові документи, які б забезпечували дистанційну освіту тощо. Водночас, відсутні програмні документи на віддалену перспективу.

Дуже часто новостворені навчальні заклади й організації, які не мають достатнього стартового капіталу для розгортання повноцінного ДН, розпочинають свою діяльність саме з кореспондентського навчання студентів. Наприклад, Львівський банківський інститут і Львівська філія Національної академії державного управління (НАДУ) при Президентові України спільно з британською фірмою “Дизайн для навчання” та Університетом Північного Лондона розпочали цей процес у 1996 р., Університет “Україна” – у 2001 р. На сьогодні в зазначених за-

кладах розроблено власне віртуальне навчальне середовище та створюються дистанційні курси на основі спеціальних модулів, а центр ДН НАДУ володіє обладнанням для проведення відеоконференцій, але поки що лише з тими закордонними та українськими навчальними закладами і компаніями, які мають таке саме обладнання [4].

IV. Висновки

Існування різних моделей розвитку ДН дає можливість адаптації зарубіжного досвіду до організації різних форм навчання у вищій школі України. Державне регулювання в системі ДН має бути націлене на його впровадження відповідно до етапу соціального рівня розвитку країни та її технологічної бази. В Україні можлива апробація всіх форм навчання: кореспондентське, домашнє, безперервне, дистанційне, навчання дорослих, відкрите навчання, віртуальне навчання, розділене навчання тощо. Кожна із цих форм має певні переваги та недоліки, проте системно вони дають змогу задовольняти потреби населення в рівному доступі до якісної освіти.

Державне регулювання розвитку ДН в Україні має зосереджуватись на питаннях: розвитку нормативної бази з урахуванням нових функцій викладача й особливостей навчання в системі дистанційної освіти; забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для ДН, насамперед у галузі застосування в навчанні телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій.

Список використаної літератури

1. Степко М.Ф. Вища освіта і освіта дорослих / [М.Ф. Степко; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового] // Педагогіка вищої школи. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 74–76.
2. Нейманов Я.М. Образование в XXI веке: тенденции и прогнозы / Я.М. Нейманов. – М.: Алгоритм, 2002. – 480 с.
3. Волобуєва Т.Б. Самовчитель з організації дистанційної освіти / Т.Б. Волобуєва. – Х.: Основа, 2010. – 256 с.
4. Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / НМЦ ВО МОН України. – К., 2005. – Вип. 46: Болонський процес в Україні. – Ч. 2. – 200 с.
5. Тавгень І.А. Дистанционное обучение: опыт, проблемы, перспективы / [И.А. Тавгень; под ред. Ю.В. Позняка]. – Мн.: БГУ, 2003. – 227 с.

Бут В.А. Дистанционная система образования в Украине и странах мира: становление и особенности государственного управления

В статье определены основные аспекты внедрения системы дистанционного обучения в Украине и в мире, представлена характеристика различных ее моделей и форм организации.

Ключевые слова: *высшее образование, корреспондентское обучение, дистанционное обучение.*

But V. The distance education system in Ukraine and the around the world: the formation and characteristics of public administration

It is grounded the implementation of distance education system in Ukraine and around the world in the article. The characteristics of its various models and forms of organization was represented.

Key words: *high school, correspondent education, distant education.*